

методологічних анахронизмов, вроді «інтеллігентів» времен Юлія Цезаря, и ветеранов “революционных армий” периода гражданских войн, и “крупных капиталистов Рима”, и “богатых представителей муниципальной буржуазии» и т.п. [10, с. 82] Лишь тогда мы сможем получить ответ в контексте изучаемого фрагмента прошлого, что и является конечной целью исторического исследования [см. 4].

Література:

1. Блок, М. Апология истории или ремесло историка / М. Блок. – М., 1986.
2. Буллер, А. Введение в теорию истории / А. Буллер. – М., 2013.
3. Герье, В. Очерк развития исторической науки / В. Герье. – М., 2011.
4. Гуревич, А. Территория историка / А. Гуревич // Одиссей. Человек в истории. – М., 1996. – С. 81-109.
5. Дройзен, И. Историка. Лекции об энциклопедии и методологии истории / И. Дройзен. – СПб., 2004.
6. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники российской истории: Учеб. пособие / И. Данилевский, В. Кабанов, О. Медушевская, М. Румянцева. – М., 1998.
7. Ковальченко, И. Методы исторического исследования / И. Ковальченко. – М., 2003.
8. Коллингвуд, Р. Дж. Идея истории. Автобиография / Р. Дж. Коллингвуд. – М., 1980.
9. Ланглуа, Ш.-В., Сеньобос, Ш. Введение в изучение истории / Ш.-В. Ланглуа, Ш. Сеньобос. – М., 2004.
10. Савельева, И., Полежаев, А. О пользе и вреде презентизма в историографии / И. М. Савельева, А. В. Полежаев // «Цель времени»: Проблемы исторического сознания. – М., 2005. – С. 63-88.
11. Семёнов, Ю. История (историология) как строгая наука [Электронный ресурс] / Ю. Семёнов. – Режим доступа: http://scepsis.net/library/id_155.html. Доступ: 17.05.2016.
12. Семёнов, Ю. Философия истории. (Общая теория, основные проблемы, идеи и концепции от древности до наших дней) / Ю. Семёнов. – М., 2003.
13. Krämer, S. Was also ist eine Spur? Und worin besteht ihre epistemologische Rolle? / S. Krämer // Spur. Spurenlesen als Orientierungstechnik und Wissenskunst. – Frankfurt am Main, 2007. – S. 11-33.
14. Ricœur, P. Zeit und Erzählung. In 3 Bde. / P. Ricœur. – München, 1991. – Bd. III: Die erzählte Zeit.

УДК 94(477.83-25)«16/17»:[687:657.474.22]

Цехова книга кравецького цеху як джерело до історико-демографічної характеристики Львова XVII – початку XVIII ст.

Паславська Наталія Орестівна

У статті охарактеризовано цехову книгу, що містить записи про прийняття на навчання та визволення учнів кравецького цеху. Представлене джерело дає можливість скласти уявлення не лише про виключно ремісничє середовище кравецької корпорації, але й доповнити та скоригувати результати історико-демографічних досліджень Львова.

Ключові слова: цехова книга, кравецький цех, Львів.

Паславская Наталья. Цеховая книга портновского цеха как источник для историко-демографической характеристики Львова XVII – начала XVIII вв. В статье охарактеризовано цеховую книгу, содержащую записи о приёме на обучение и освобождении учеников портновского цеха. Указанный источник даёт возможность составить представление не только об исключительно ремесленной среде портновской корпорации, но и дополнить и скорректировать результаты историко-демографических исследований Львова.

Ключевые слова: цеховая книга, портновский цех, Львов.

Paslavska Nataliya. Craft book tailoring shop as a source for historical and demographic characteristics of the city XVII – early XVIII century. This article describes tailoring workshop book of records that contains entries of acceptance for studies and liberation students tailoring shop. Submitted source enables an idea not only about the environment only craft tailoring corporation, but also to supplement and adjust the results of historical and demographic research the history of the city.

Key words: tailoring workshop book of records, tailoring workshop, Lviv.

Важливим джерелом для дослідження історії ремісничих корпорацій Львова є цехові книги, куди, як правило, записувались дані про хід і результати щорічних виборів старших цеху, протоколи засідань цеху, велись записи про прийняття на навчання учнів із зазначенням року їхнього народження, місця походження, терміну навчання, імен батьків та майстра, за яким закріплювався хлопець, записи про визволення

учнів; окремо могли вестися записи майстрів та рахунково-фінансові справи цеху (записи прибутків та видатків). Загалом львівських цехових книг з періоду XVII – XVIII ст. збереглося близько трьох десятків. Найдавнішими є цехові книги крамарів (1528–1632 рр.) [13], будівельників (1582–1879 рр.) [14], ковалів (1589–1746 рр., 1592–1788 рр.) [15], шевців (1665–1732 рр.) [12] та кравців (1607–1717 рр.) [16]. Збережений комплекс джерел, у порівнянні з іншими українськими містами, є чи не найбільшим і дозволяє вести цікаві спостереження над різноманітними аспектами соціально-правового, економічного, національно-релігійного та історико-демографічного буття ремісничого соціуму Львова ранньомодерної доби. В цілому цехові книги у поєднанні із аналізом та співставленням інших збережених письмових носіїв інформації (цехових статутів, привілеїв, метричних книг; записів про прийняття міського громадянства, судових актів) дають змогу скласти доволі чітку картину про життєвий цикл та професійну кар'єру пересічного ремісника – від прийняття на навчання до вступу в цех повноправним майстром. В ширшому контексті – доповнити та скоригувати результати історико-демографічних досліджень львівського соціуму (простежити міграційні потоки населення, що стікалося до міста; відкрити нові пласти інформації про середній клас та неprivілейованих міщан; подати етно-конфесійну статистику мешканців, тощо) [7, с. 316–317].

Проте, реміснича тематика не надто популярна в історіографічних студіях. Попри значний успіх урбаністичних досліджень в західній історіографії, українські історики лише починають освоювати цю ділянку роботи [2, 5, 7, 10–11, 17]. Більшість праць оглядового характеру, присвячених львівському ремеслу, написані переважно в першій третині XX ст. [20, 22–24], сьогодні застаріли як методологічно, так й інформаційно. В радянський період ремесла та цехи вивчалися переважно з погляду економіки та соціальної боротьби, однак ці студії були обмежені вимушеною кон'юнктурною тенденційністю і часто їм бракувало об'єктивного аналізу [1, 9]. Новим ґрунтовним дослідженням з історії ремісничих корпорацій є праця львівського історика М. Капрала [6], що містить комплексний аналіз правового, соціального, релігійного, економічного, культурного життя представників шевського ремесла у XVII – XVIII ст., зроблений на підставі даних цехових книг шевського цеху. Загалом проблема студій над професійними групами міста залишається відкритою. З огляду на окреслену актуальність, метою публікації є характеристика ремісничого середовища кравецького цеху на основі даних збереженої цехової книги про прийняття на навчання та визволення учнів. Також здійснюється спроба доповнити та уточнити

історико-демографічну картину Львова в період раннього Нового часу, а саме XVII – початку XVIII ст., що обумовлено хронологічними межами історичного джерела (1607–1717 рр.) [16].

Кравці належали до найдавніших та найчисельніших професій міста. Вони, поряд із шевцями, мельниками, мулярами, сідлярами входили до середньої групи суспільної ієрархії львівського міщанства – поспілства. У найдавнішій збереженій міській книзі Львова (1382–1389 рр.), написаній після пожежі 1381 р., згадується чимало професій львівських ремісників, зокрема 10 кравців. Перша згадка про кравецький цех датується 1425 р. [9, с. 94], а у 1533 р. король Сигізмунд I затвердив статут кравецького цеху [3, с. 361–363]. Загалом кількість кравців у Львові залежала, передовсім, від кількості населення міста та необхідності забезпечити їх одягом. Попит на товар зростав також через потреби війська та модні тенденції. Періодом розквіту кравецького ремесла слід вважати другу половину XVI – початок XVII ст. До кравецького цеху у Львові входили як католики (здебільшого поляки), так і словідники грецького обряду – українці. Кравці-українці згадуються в статтях львівських райців у 1534 р. [3, с. 363–366]. Незважаючи на декларовану в статутах рівність вступати в цех та вільно виконувати ремесло католикам та православним, майстрівство других було швидше винятком, ніж закономірністю.

В результаті функціонування кравецької корпорації у Львові для дослідників зберігся документ особливої ваги, що творився безпосередньо в цеховому середовищі і дозволяє реконструювати його історію. Йдеться про цехову книгу, що містить записи про прийняття на навчання та визволення учнів [16]. Сумарно – 310 аркушів. Структурно він складається з двох частин: перша частина – прийняття на навчання (1607–1717 рр.) (530 записів +/- 10 (закреслені або недописані)); друга – визволення учнів (1615–1712 рр.) (349 записів +/- 5 (закреслені або недописані)). До 40-х рр. XVII ст. записи велися латинською мовою, далі почала з'являтися польська, яка згодом стала домінуючою. У великих ремісничих цехах поширеною була практика наймати писаря для ведення канцелярських справ або обирати його з-поміж майстрів, однак каліграфія збереженої цехової книги свідчить про те, що нотатки про прийняття та визволення учнів робили самі ж майстри – почерки різні, постійно змінюються, часто некаліграфічні. Записи, як правило, містять дату початку навчання чи визволення учня, ім'я майстра, інформацію про батьків, термін навчання, місце походження (не завжди). 2–3 % записів внесені, а згодом закреслені: очевидно, той чи інший учень залишив навчання, був виключений чи покинув місто.

Попри поганий стан збереження, цехова книга є єдиним вцілілим

джерелом, створеним у ремісничому цеху і містять дані сумарно за 111 років діяльності кравецького братства. Період досить великий і неоднозначний як в житті цеху, так і в історії Львова – від часу розквіту кравецького ремесла наприкінці XVI ст. до втрати кравцями своїх позицій в середині і другій половині XVII ст., коли вони значно поступились шевцям [8, с. 346]. В історії міста це був перехідний і доволі критичний період (облоги військами Хмельницького в 1648 та 1655 рр., облоги турецьких та шведських військ в 1672 та 1704 рр.). Військові події, з однієї сторони, утруднювали торгівлю, а з іншої – створювали сприятливі обставини для збуту ремісничих товарів (забезпечувати одягом численні військові загони – основний пріоритет кравецького цеху в період військових кампаній). Відтак, кількість кравців в ремісничій корпорації зростала відповідно до збільшення попиту на кравецькі вироби, що нерідко було зумовлено військовими подіями в Речі Посполитій.

Кравецька челядь – учні та підмайстри – були невід'ємною складовою ремесла. Без них неможливою була передача досвіду наступним поколінням та, загалом, щоденний процес виготовлення одягу, оскільки саме вони виконували основну та найважчу роботу. Майстри ж часто зосереджувалися лише на найскладніших операціях, що вимагали високої кваліфікації, як-от викройка та викінчення виробу. Чим більше учнів та підмайстрів було в цеху, тим інтенсивніше відбувався процес пошиття одягу та функціонування цехової організації загалом.

Відтак, аналізуючи дані цехової книги кравецького цеху [16, арк. 3-186], можна зробити висновок, що за період 1607–1717 рр. 530 учнів було прийнято на навчання (4,8 щорічно). Впродовж 1607–1650 рр. навчання в цеху розпочало 174 учні (4 щорічно), впродовж 1651–1717 рр. – 356 учнів (6,2 щорічно). Порівняно з цехом шевців, де впродовж 1665–1732 рр. (сумарно 68 років) було прийнято на науку 2073 хлопців (30,9 щорічно) [6, с. 179], це в чотири рази менше. Найінтенсивніше майбутні кравці приступали до науки у 80-х рр. XVII ст. та на початку XVIII ст. (8–9 щорічно), найнижчі показники спостерігаються в 50-х рр. XVII ст. (2,8 щорічно), що пов'язано з буремними роками Хмельниччини.

В період 1615–1712 рр. (сумарно 99 років) визволилось 349 учнів (3,6 щорічно) з 530, які розпочали навчання, тобто деякі учні (181 учень, третина від загалу) відснювались, переходили в інші міста чи залишали ремесло [16, арк. 187-310]. В період 1615–1650 рр. визволилось 128 учнів (3,7 щорічно); протягом 1651–1712 рр. у середньому щорічно визволялося 3,6 учнів. Тобто, процес визволення учнів у кравецькому цеху був стабільним – 3,6 учнів визволялися щороку. Проте, порівняно з цехом шевців, у якому в період 1665–1738 рр. підмайстрами ставали

17 осіб щорічно [8, с. 347], цей показник був низьким.

Загалом, багато з підмайстрів так і не одержували бажаного статусу, оскільки кандидат в майстри повинен був пройти навчання, здійснити мандрівку, прийняти міське, або, принаймні, передміське громадянство, володіти в місті чи на передмісті нерухомим майном, а також дати певну суму на придбання зброї для міського арсеналу, нести усі матеріальні витрати, пов'язані із прощедурою вступу до цеху (заплатити до каси цеху визначену суму грошей, виставити вечерю для майстрів з приводу свого вступу), одружитися, показати своє вміння у вигляді «майстерштуки» тощо [1, с. 18]. Необхідність великих витрат призводила до того, що більшість підмайстрів була неспроможна досягнути статусу майстра. Переважно ставали майстрами сини та зяті майстрів, що були більш заможні та мали протекцію, звільнялися від половини витрат, пов'язаних з одержанням звання майстра.

Попри суто цехову регламентацію життя та діяльності кравців, існувала також релігійна та національна диференціація. Зокрема, в грамоті Владислава IV від 26 жовтня 1634 р. йдеться про те, що «якщо підмайстер католицької віри звідкись до міста прийде працювати у ремеслі і хтось із майстрів-католиків матиме підмайстра руського обряду, тоді руський підмайстер відпрацює один тиждень, а після виходу тижня, відпускаючи русина, має прийняти католика без будь-якої перешкоди» [3, с. 369].

Різниця між кількістю кравців, що розпочинали навчання в цеху, тих, хто визволялися та тих, хто приймав міське право, тобто реально ставав членом цеху, була досить значною. Вимога прийняти львівське громадянство одночасно зі вступом до цеху прописана в статутах 26 професійних корпорацій, зокрема і в статутах та ухвалах кравецького цеху. Цехові статuti могли ставити вступ майстра до цеху в залежність від наявності у нього львівського громадянства. Тобто, спершу – міське право, а потім – майстрівство. Або навпаки – кандидат на вступ до цеху виконував усі цехові вимоги, приносив документи про своє законне народження, після чого цех рекомендував його раді до прийняття міського права. Наприклад, в статтях, затверджених раїцями для цеху кравців від 4 березня 1534 р. прописано: «насамперед, яки котрийсь із підмайстрів звідкись у те місто прийшов, перш ніж буде прийнятий до грона майстрів, повинен найперше півроку працювати поруч з майстром, а далі прийняти міське право та задовольнити звичай ремесла» [3, с. 363]. Схоже положення підтверджується грамотою Владислава IV від 26 жовтня 1634 р.: «коли якийсь новоприбулий майстер хоче вступити до цеху, насамперед має прийняти міське право у панів райців, і потім

цехмістри допущать його до прийняття в цеху» [3, с. 374]. Так, за даними реєстрів про прийняття міського громадянства в період 1627–1717 рр. громадянами Львова стали 179 кравців (половина від кількості визволених учнів, що становить близько 2 осіб щорічно) [18]. Якщо врахувати також записи про прийняття громадянства, не внесені до чистових реєстрів – а це 54 кравці, тоді щорічно повноправними громадянами ставали 2,6 майстрів.

Таким чином, близько половини кравців відіювалася під час процедури набуття повноправного статусу майстра. Найбільше складнощів виникало при оплаті численних вступних внесків, дотриманні ustalених цехових традицій та організації бенкетних церемоній, що вимагало значних фінансових витрат. Загалом кравці в окреслений період складали близько 10 % від загалу усіх новоприйнятих громадян міста [4, с. 457]. Найінтенсивніше кравці приймали громадянство в 60-70-х рр. XVII ст. та з початком XVIII ст. (4,5 щорічно). Найменше кравців прийняло міське право в 30-х та 50-х рр. XVII ст. (0,5 щорічно).

Інтенсивність прийняття громадянства, як і вступу до кравецького цеху, залежала від міграційного потоку населення, що приходило до міста, а відомо – від соціально-економічного та військово-політичного становища Львова та Речі Посполитої. Саме у другій половині XVII ст. (після подій національно-визвольної війни Б. Хмельницького), яка вважалась часом лихоліть та занепаду, спостерігається не зниження, а зростання активності поповнення складу львівських громадян цеховими кравцями. Саме такі високі показники (різниця в дев'ять разів) відображають значення та привабливість міста, як осередку великих можливостей. Так, львівське громадянство робило кравця не лише повноправним членом міського соціуму, котрий може користуватися усіма політичними, економічними, соціальними та культурно-релігійними правами й обов'язками, встановленими королівськими привілеями, міським законодавством та ustalеною в місті практикою, але також давало змогу будувати свою професійну кар'єру.

Отже, в кравецькому цеху на рубежі XVI – XVII ст. налічувалось 73 майстри, в 1606 р. – 50, у 1612 р. – 41, 1621 – 45, в 1675–1700 рр. – 53, впродовж 1700–1727 рр. – 69 майстрів [21, с. 76]. Для порівняння: у Перемишлі, другому за величиною міст Руського воєводства, ситуація в кравецькому цеху виглядала так: 1611 р. – 15 майстрів, 1635 р. – 18 майстрів, 1657 р. – 10 майстрів, 1712 р. – 20 майстрів, що становить різницю в 3–4 рази на користь львівських кравців [19, с. 157–159].

Співставляючи дані кількості учнів-підмайстрів-майстрів за період 1607–1717 рр. доходимо висновку, що на одного майстра випадало утримувати 2,3 учня та 1,5 підмайстра, що й було наближено до загальної

норми, оскільки в цехових статутах дозволялось одному майстрові утримувати від 1 до 3 підмайстрів та 1 учня [1, с. 17–18]. Однак, не всі майстри могли скористатися учнівською працею, адже для навчання ремеслу потрібно було створити відповідні умови проживання, утримання та харчування. Близько половини цехових кравців Львова були досить бідними, щоб утримувати хлопців та навчати ремеслу. Проте, були й такі, що могли мати до 10 і більше учнів. Набирали багато учнів переважно цехмістри та старші майстри, користуючись становищем в цеху та матеріальними можливостями. Натомість бідні майстри могли й не мати ні учнів, ні підмайстрів. Характерною така картина була для майстрів-українців, оскільки в спільному цеху їм чинилися перешкоди. Поляки обмежували доступ до ремісничого братства українцям, встановивши для їхніх учнів довгий трирічний термін визволення, тоді як учні-католики могли визволитися через один рік. Крім цього, у випадку смерті чи втечі учнів майстри-українці мали змогу приймати нових учнів тільки після того, як визволиться попередній учень (тобто через три роки), а майстри-католики були вільні від таких обмежень [1, с. 16].

Близько 80 % тих, хто приходили вчитися кравецькому ремеслу чи ставали майстрами, були жителями Львова та інших міст Руського і Бельзького воєводств – Жидачева, Бережан, Городка, Жовкви, Мостиськ, Перемишля, Самбора, Яворова, Добромилля. Близько 15 % були вихідцями з сіл Галичини – Давидова, Старого Села, Сокольніків, Сихова, Головська тощо. Їхня кількість була незмінною навіть після виходу у 1704 р. ухвали міської ради про заборону приймати учнів із сіл без дозволу власника села [8, с. 350]. Решта (до 5 %) кравців перебували з польських (Краків, Познань), німецьких (Гольштейн), австрійських (Відень) земель. Загалом, з отримувачів львівського громадянства, котрі займалися кравецьким ремеслом, введено переважали (до 55 %) місцеві львівські кравці; до 25 % становили вихідці з міст Руського та Бельзького воєводств. Абсолютна більшість мігрантів не могли отримати міське громадянство і стати повноправним членом цеху, проте саме вони творили живу основу міського простору Львова (понад 75 % не були громадянами міста).

Скориставшись формулою підрахунку загальної величини шевського середовища, яку застосував М. Капраль в своїй роботі [6, с. 197], ми з'ясували, що загалом кравецька реміснича громада Львова на початку XVII ст. налічувала понад 600 осіб, в середині століття – трохи більше 400, на початку XVIII ст. – близько 600. Для підрахунків взяли середню величину ремісничої родини (4,6 осіб), додали відповідні показники учнів (2,3) та підмайстрів (1,5), що припадали на одну кравецьку майстерню, і отримали середній кількісний склад кравецького домогосподарства

(8,4 особи). Якщо врахувати, що в кравецькому цеху могло працювати до 73 майстрів і помножити цю величину на середній кількісний склад кравецької господи, то отримаємо умовне число кравецької ремісничої спільноти. Населення Львова в XVII – на початку XVIII ст. становило близько 20-25 тис. [5; 9, с. 25-31], серед яких, за нашими підрахунками, 2-3,5% належало до ремісничої громади кравецького цеху.

Таким чином, записи про прийняття на навчання та визволення учнів дали змогу зробити висновок, що кількість бажаних вчитися кравецькому ремеслу (4,8 щорічно) переважала над кількістю кравців, які ставали майстрами в цеху (2,6 щорічно) вдвічі. Співставивши дані реєстрів книги із реєстрами прийняття до міського права, можна встановити орієнтовну кількість майстрів (50-70), середнє число підмайстрів, що припадало на майстерню – 1,5 особи, учнів – 2,3 особи. Таким чином, половина кравців відсіювалась в процесі навчання ремеслу. Загалом кравецьке середовище Львова за чисельністю в даний період поступалося лише шевцям. Кількість учнів та підмайстрів, які прибували до Львова, але не приймали міського права, перевищувала в середньому у 2-2,5 рази кількість майстрів-кравців, що отримували міське право. Відсотковий склад кравців серед львівських громадян становив близько 10%. Кравецька громада Львова налічувала до 600 і більше осіб, що становило 2-3,5% від загальної кількості населення міста у XVII – на початку XVIII ст. Отож, в силу чисельності кравців, використання їхньої цехової книги дозволяє доповнювати та коригувати наукові уявлення щодо історико-демографічної ситуації в ранньомодерному Львові, а подальші студії із залученням статистичних даних по інших цехах дозволять скласти чіткіші уявлення про ремісничий соціум загалом та населення міста в цілому.

Література

1. Білецький, С. Боротьба підмайстрів з майстрами у Львові в середині XVII ст. / С. Білецький // 3 історії західноукраїнських земель. – К., 1960. – Т. 5. – С. 15-24.
2. Волошин, Ю. Козаки і посполиті: Міська спільнота Полтави другої половини XVIII ст. / Ю. Волошин. – К., 2016.
3. Економічні привілеї міста Львова XV – XVIII ст.: привілеї та статути ремісничих цехів і кулецьких корпорацій / Упоряд. М. Капраль. – Львів, 2007.
4. Заяць, О. Громадяни Львова XIV – XVIII ст.: правовий статус, склад, походження / О. Заяць. – К., 2012.

5. Капраль, М. Документи статистичного характеру як джерела дослідження демографії та соціолографії Львова XVI – XVIII ст. / М. Капраль // Історична топографія та соціолографія України: Збірник наукових праць. – Львів, 2006. – С. 357-364.
6. Капраль, М. Люди корпорації: Львівський шевецький цех у XVII – XVIII ст. / М. Капраль. – Львів, 2012.
7. Капраль, М. Стан та перспективи дослідження історії міст України: приклад пізньосередньовічного та ранньомодерного Львова / М. Капраль // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2011. – Вип. 20. – С. 313-323.
8. Капраль, М. Цехові книги шевецького цеху як джерела до історичної демографії Львова XVII – XVIII ст. / М. Капраль // Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаніка: історія і сучасність: Доповіді і повідомлення Міжнародної наукової конференції (Львів, 28-30 жовтня 2010 р.). – Львів, 2010. – С. 346-352.
9. Кісь, Я. Промисловість Львова у період феодалізму (XIII – XIX ст.) / Я. Кісь. – Львів, 1968.
10. Коваленко, О. Ремісничі цехи м. Полтави XVIII ст. / О. Коваленко // Краєзнавство. – 2010. – № 1-2. – С. 130-135.
11. Крапивний, Р. Ремесла Нижинського полку в контексті економічного розвитку Лівобережної України (середина XVII – кінець XVIII ст.) / Р. Крапивний // Нижинська старовина. – 2013. – Вип. 15 (18). – С. 17-24.
12. Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. – Ф. 5 (Оссолінських). – Оп. 1. – Спр. 428-431.
13. ЦДАЛ. – Ф. 52 (Магістрат м. Львова). – Оп. 2. – Спр. 1002. – 136 арк.; Спр. 1003. – 143 арк.
14. ЦДАЛ. – Ф. 52 (Магістрат м. Львова). – Оп. 2. – Спр. 966. – 395 арк.
15. ЦДАЛ. – Ф. 52 (Магістрат м. Львова). – Оп. 2. – Спр. 989. – 220 арк.; Спр. 990. – 360 арк.
16. ЦДАЛ. – Ф. 52 (Магістрат м. Львова). – Оп. 2. – Спр. 1005. – 310 арк.
17. Щербина, С. Ремісничі цехи Північного Лівобережжя у XVII – XVIII ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук / С. Щербина. – К., 2011.
18. Album civium Leopoliensium. Rejestrzy przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie (1388-1783) / Wydaw. A. Janeczek. – Т. 1. – Poznań-Warszawa, 2005.
19. Arłamowski, K. Dzieje przemyskich cechów rzemieślniczych w dawnej Polsce / K. Arłamowski. – Przemysł, 1931.
20. Charewiczowa, Ł. Lwowskie organizacje zawodowe z czasów Polski przedrozbiorowej / Ł. Charewiczowa. – Lwów, 1929.

21. Horn, M. Lwowska ludność rzemieślnicza i jej walka w pierwszej połowie XVII wieku (w latach 1600–1648) / M. Horn // *Zeszyty Naukowe Wyższej szkoły pedagogicznej w Opolu*. – T. 1: Historia. – S. 69-124.
22. Kowalczyk, M. Cech budowniczy we Lwowie za czasów polskich do r. 1772 / M. Kowalczyk. – Lwów, 1927.
23. Łoziński, W. Złotnictwo lwowskie w dawnych czasach: 1384–1640 / W. Łoziński. – Lwów, 1889.
24. Manikowski, T. Lwowski cech malarzy w XVI i XVII wieku / T. Manikowski. – Lwów, 1936. (Biblioteka Lwowska. T. 36).

УДК 394.72

**Повсякденне життя наукової еміграції у Софії
у 1920-1940-х рр.: приватне листування
як джерело до реконструкції біографії**

М. Г. Попруженка

Макміллан Олександр Дмитрівна

Статтю присвячено реконструкції біографії слов'янознавця Михайла Попруженка (1866-1944) – професора Новоросійського університету в Одесі, який у 1920 році залишив батьківщину і оселився в Софії. На основі приватного листування М. Г. Попруженка із племінником А. В. Флоровським, а також листування останнього із сестрою К. В. Флоровською автор розкриває нові аспекти повсякденного життя вченого у Софії.

Ключові слова: М. Г. Попруженко, біографія, листування, еміграція, повсякденність.

Макміллан Олександр. Повсякденная жизнь научной эмиграции в Софии 1920-1940-х годов: частная переписка как источник реконструкции биографии М. Г. Попруженко. Статья посвящена реконструкции биографии славяноведа Михайла Попруженко (1866-1966) – профессора Новороссийского университета в Одессе, который в 1920 году покинул родину и поселился в Софии. На основе частной переписки М. Г. Попруженко с племянником А. В. Флоровским, а также переписки последнего с сестрой К. В. Флоровской автор раскрывает новые аспекты повседневной жизни ученого в Софии.

Ключевые слова: М. Г. Попруженко, биография, переписка, эмиграция, повседневность.

MacMillan Aleksandra. Everyday life of the academic emigration in Sofia in 1920s-1940s: private correspondence as a source for the reconstruction of M. G. Popruzenko's biography. The article aims to reconstruct the biography of M. Popruzenko (1866-1944), who was a professor at Novorossiysky University in Odessa, but in 1920 abandoned his motherland and settled down in Sofia. The research is based on the private correspondence of M. Popruzenko and his nephew A. Florovsky as well as the correspondence of the latter and his sister K. Florovska. The author reveals new aspects of M. Popruzenko's everyday life in Sofia.

Keywords: M. G. Popruzenko, biography, correspondence, emigration, everyday life.